

Teodozja Rittel

Ślady autora w tekstach (elementy zewnętrzny językowe – biograficzne) i ślady jego tekstów w innych tekstach (elementy wewnętrzny językowe - autoteksty). Związki życia i dzieła Elżbiety Drużbackiej

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria 6, 19-41

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teodozja Rittel

**Ślady autora w tekstach
(elementy zewnętrzny językowe – biograficzne)
i ślady jego tekstów w innych tekstach
(elementy wewnętrzny językowe-autoteksty)
na przykładzie życia i twórczości
Elżbiety Drużbackiej**

Status questionis

Problem badawczy „śladów autora w tekstach” i „obecności jego tekstów w innych tekstach”, został przez nas wyodrębniony w związku z analizą „oczyszczania” tekstów E. Drużbackiej przez I. Krasickiego¹ oraz sposobem wartościowań jej tekstów w krytyce literackiej. Dotyczą one „hipotetyczności” sądów, np. rozważań o autorstwie tekstów i „wartościowań pozatekstowych”, np. rozważań o zmianach tekstu dokonanych przez wydawców, redaktorów czy kopistów².

Jako narzędzia opisu, pochodzące z obszaru semantyki językoznawczej ogólnej³, wprowadzam tu: zdania z operatorem: *Wiedz, że...*, zawierające wiedzę obligatoryjną, jasną, prawdziwą o przedmiocie, i zdania z operatorem: *Uważam, że...*, zawierające wiedzę myślaną, hipotetyczną, przyjmowaną, zakładaną po to, żeby przyjąć jakieś sądy⁴. Pozwala to z kolei na wprowadzenie zdań z operatorem: *Dowodzę, że...*

¹ T. Rittel, *Metafora krytyczna i „oczyszczanie” tekstów Elżbiety Drużbackiej przez Ignacego Krasickiego* – referat na konferencji nt. „Staropolszczyzna piękna i interesująca”, Instytut Filologii Polskiej Akademii Świętokrzyskiej, w Kielcach, październik 2004 (w druku).

² T. Rittel, *Krytyka tekstów wartościujących i oceniających twórczość Elżbiety Drużbackiej w ujęciu językoznawczym*, „Annales Academiae Cracoviensis”, *Studia Historicolitteraria* V 2005, z. 26.

³ Łącznie badania „głębokiej struktury” zdań i „analizy znaczeniowej wyrazów” integruje współczesna semantyka językoznawcza, por. A. Wierzbicka, *Kocha, lubi, szanuje*, Warszawa 1984, s. 15–16 i J. Lyons, *Semantyka I*, Warszawa 1984, s. 139–140. Autor różnicuje: semantykę językoznawczą ogólną – teoria i semantykę językoznawczą szczegółową – opis znaczenia zdań.

⁴ Chodzi o przedstawienie znaczenia zdań przy pomocy modelu semantycznego ogólnego, por. też E. Laskowska, *Wartościowanie w języku potocznym*, Bydgoszcz 1993, s. 20–21 i A. Starzec, *Wartościowanie w tekstach popularnonaukowych. Styl i tekst*, Opole 1996, s. 271–283.

zawierających wiedzę dedukcyjną, inferencyjną, wynikową, zdobytą w procesie dowodzenia twierdzeń o autorze lub dziele, przy pomocy wymienionych wcześniej operatorów, użytych jako schematy wnioskowania⁵.

Operator informacyjny: *Wiedz, że...* służy tu ukazaniu wiedzy biograficznej, prawdziwej o osobie i dziele, schemat zaś z operatorem: *Uważam, że...* odnosi się do związków hipotetycznych zachodzących między tekstami informacyjnymi a innymi, np. artystycznymi, w których występują zarówno elementy wiedzy biograficznej jak i wiedzy o innych tekstach. Natomiast schemat z operatorem: *Dowodzę, że...* jest wykorzystywany dla ustalenia metodami lingwistycznymi i logicznymi np. autorstwa dzieła, pochodzenia autorki czy też archetypu tekstu.

Schematy analityczne (operatory) odnosimy do bazy interpretacyjnej, w funkcji której występują trzy grupy tekstów, wyodrębnionych z punktu widzenia ich związków z biografią E. Drużbackiej. Grupę pierwszą, określaną jako: teksty dokumentacyjne, stanowią źródła, w których informacja o autorze nie budzi żadnych wątpliwości. Teksty te, tak jak np. listy autorki do różnych adresatów, tworzą podstawę pewności sądów⁶. Grupa druga tekstów, związana z twórczością E. Drużbackiej, jest oparta na związku między realną rzeczywistością (np. Drużbacka jako guwernantka księżniczki Aleksandry Czartoryskiej) a jej odbiciem w twórczości poetyckiej (np. Drużbacka jako autorka *Arkadii* czy *Historii Ortobana* z postaciami guwernantki). Teksty te umożliwiają łączenie faktów biograficznych – wypowiedzi o osobie i artystycznych – wypowiedzi o tekście, co pozwala na wnioskowanie o ich wzajemnym układzie odniesienia⁷. Trzecia grupa tekstów jest zbiorem sądów syntetyzujących oba operatory: *Wiedz, że...* i *Uważam, że...* ujętych w schemat: *Dowodzę, że...* Otrzymujemy w ten sposób tekst interpretatora, spełniający, jak się wydaje, warunki przyjętej metodologii badawczej, w której chodzi o uzyskanie zobiektywizowanych kryteriów językowych i kulturowych, służących ocenie tekstu artystycznego jako autorskiego na podstawie związków życia i dzieła autorki.

Zakreślone w ten sposób pole tekstów, którego centrum stanowi autorka – E. Drużbacka, jest podstawą dla stosowania wprowadzonych uprzednio operatorów: *Wiedz, że...*, *Uważam, że...* i *Dowodzę, że...* Stwarza to możliwość wykorzysta-

⁵ Chodzi tu o przedstawienie znaczenia zdań przy pomocy modelu dedukcyjnego i inferencyjnego. Dedukcja oznacza „rozumienie dedukcyjne, w którym na podstawie zdań danych, będących punktem wyjścia rozumowania, szuka się zdań innych, będących celem rozumowania, a połączonych z poprzednimi stosunkami wynikania”, por. *Mala encyklopedia logiki* (pod red. W. Marciszewskiego), Warszawa 1988, s. 83; Inferencja z łac. *infero*, wnoszę, wnioskuje. W dedukcji reguły inferencji pozwalają na ustalenie prawdziwości zdania, biorąc za punkt wyjścia jedno lub kilka zdań, por. J. Didier, *Słownik filozofii*, przeł. K. Jarosz, Katowice 1998, s. 165.

⁶ E. Marczevska-Stańdowa, *Listy Elżbiety Drużbackiej*, Miscellanea z doby Oświecenia, t. V, Wrocław 1960, s. 19–51; też: *Uwagi bibliograficzne do „Zbioru rytmów duchowych” Elżbiety Drużbackiej*, Wrocław 1958, s. 5–10.

⁷ Taką podstawę analityczną ma cały cykl wierszy żalonych E. Drużbackiej, poświęcony córce Maryjannie, wnukom i starości, tj. *Żal nad Corą z Historii Chrześcijańskiej Księżny Elefantyny Eufraty*, Poznań 1769, Wprowadzenie; *Ofiara Bogu po stracie sześcioro gnuźcząt zmarłych* i *Żal w starości* ogłoszone w „Pamiętniku Warszawskim”, t. VI, 1823, s. 356–359.

nia tych schematów analitycznych do określonych celów, takich np. jak poszukiwanie archetypu danego tekstu.

Dla przykładu operator: *Wiedz, że...* odniesiony do tekstu *Wiosny* E. Drużbackiej, pozwala przekazać informacje o drukach i wariantach tekstu, np. dotyczące dwóch wydań *Zbioru rytmów* z 1752 r.⁸, a przez operator: *Uważam, że...* przy wprowadzeniu poprawnego tekstu *Opisania czterech części roku* możemy wprowadzić dodatkowo hipotezy dotyczące rękopisów *Wiosny*⁹. Z kolei operator: *Wiedz, że...* zastosowany do autorstwa tekstu pokazuje, iż tylko jeden rękopis *Arkadii*, znajdujący się w Bibliotece Ossolińskich, został przez E. Drużbacką autoryzowany, a mianowicie rkps. Oss 15 II, natomiast pozostałe (rkps Oss 13 II, rkps Oss 14 II, rkps BOZ 1354 i rkps 4176 Kijów) oceniane według operatora: *Uważam, że...* są przez nas oceniane jako warianty tekstowe peryferyczne¹⁰.

Taki zestaw tekstów ujawnia też istotę naszego rozróżnienia na elementy zewnętrzny- i wewnętrzny językowe. Pierwsze z nich są rozumiane jako teksty, które Drużbacka jakoś autoryzowała i to one mają operator: *Wiedz, że...*, natomiast drugie – to „autoteksty” Drużbackiej, które są jej przypisane na podstawie wybranych cech językowych (forma i treść utworu), a w naszej analizie zostały objęte operatorem: *Uważam, że...*

Przyjmuje się też, że tylko w tekstach z operatorem *Wiedz, że...* można badać idiolekt autorki, rozumiany jako styl osobisty, natomiast w tekstach z operatorem: *Uważam, że...* mogą się znajdować ingerencje pozaautorskie (korektorów, wydawców, przepisywaczy), polegające na zmianach stylistycznych, zgodnych z konwencją językową „poprawiacza” (np. I. Krasickiego) lub normą stylu epoki (np. Oświecenia), które można rozważać przede wszystkim jako idiostyl¹¹.

Zarówno idiolekt, jak i idiostyl może być badany poprzez język, a zwłaszcza poprzez jego słownictwo, zawierające językowo-kulturowy obraz świata, którym dysponuje autor w tym wypadku E. Drużbacka. Opis ten jest bliski i semantycznie i kulturoznawstwu. Jest on budowany ze składników językowo-kulturowych, ta-

⁸ Jako teksty drukowane mamy: *Zbiór rytmów duchowych panegirycznych, moralnych światowych W. Imci Pani Elżbiety z Kowalskich Drużbackiej Skarbnikowej Żydaczewskiej*, Warszawa 1752, Scholarium Piarum, wyd. J.A. Załuski; *Poezje Elżbiety Drużbackiej*, t. I i II w Lipsku 1837, wyd. J.N. Bobrowicz, i I. Krasicki, *O rymotwórstwie i rymotwórcach*, [w:] *Dzieła polskie*, wyd. F.K. Dmochowski, t. 3, Warszawa 1803, *Wiosna*, a także przedruk z wyd. J.N. Bobrowicza (1837) E. Drużbacka. *Wybór poezji*, Kraków 2002, por. też E. Marczevska-Stańdowa, *Uwagi bibliograficzne do „Zbioru rytmów”*, „Roczniki Biblioteczne” 1958, z. 1–2, s. 131–136.

⁹ Rękopisy *Wiosny* zawierają m.in.: rkps Sucha, Archiwum Branickich, rkps Baworowskich ze Lwowa, rkps Silva z Przemyśla i rkps Biblioteki Jagiellońskiej z pocz. XIX wieku rkps F3-132 z Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. Por. J. Starnawski, *Przemyska Silva rerum z XVIII wieku*, „Przegląd Humanistyczny” 1970, nr 5, s. 98–105.

¹⁰ Wszystkie wymienione rękopisy *Arkadii* znajdują się w moim posiadaniu w postaci kserokopii tekstów.

¹¹ Rozróżnienie idiolektu i idiostylu wprowadza S. Gajda, *Styl jako humanistyczna struktura tekstu. Z polskich studiów slawistycznych*, seria VI, Warszawa 1983 i tegoż: *O pojęciu idiostylu*, [w:] *Język osobniczy jako przedmiot badań lingwistycznych*, Zielona Góra 1988, s. 24–34.

kich jak: znaczenie słowa (historyczne i współczesne), metaforyka (językowa i kulturowa), stereotypy (i ich interpretacja aksjologiczna)¹² itp.

W semantyce szczegółowej takie podejście do tekstu autora jest w praktyce analizą lingworealizacyjną i kulturową słownictwa tematycznego, czyli tego podsystemu języka, w którym funkcjonuje objaśniane słowo, związane z określonym tematem i z rzeczywistością pozajęzykową, która jest językowo odwzorowywana – bądź jako użycia zwykłe, konwencjonalne, lub też jako artystyczne (dynamiczne użycia języka)¹³.

W twórczości E. Drużbackiej wyróżniamy w związku z tym dwie grupy pól tematycznych, z których jedno nawiązuje do schematu: *Wiedz, że...* będącego tu wykładnikiem „biograficzności” tekstu, drugie zaś – z operatem: *Uważam, że...* znajdującą jakieś „uwierzytelnienie”, np. w tekstach z informacją o jej zajęciach w Rzemieniu, por. np. wypowiedź wydawcy *Historii chrześcijańskiej Księżny Eufraty* z 1769 r. o autorce tekstu we *Wprowadzeniu*:

Który w Polsce, urodzon piękne Duszy dary
Umiał wyćwiczyć w domu nazwiskiem *Rzemieniu*
W Dunajcowym wod czerpiąc posiłek strumieniu. (s. 1)¹⁴

czy też w uwagach autorki na temat jej własnych zajęć autorskich i planów wydawniczych, np.:

ja zaś w swoim kochanym eremitorium zostaję bardzo kontenta, zabawiając się z *Dawidem pokutującym* i ta dla mnie najmiłsza rozrywka¹⁵.

Pierwszą grupę wyodrębnionych tu pól tematycznych tworzą tematy związane z cyklem życia rodzinnego (narodziny, ślub, śmierć); z tematyką okolicznościową (imieniny, wieszanie, aplauzy, kondolencje i pożegnania zwykłe), a także z reskryptami, czyli odpowiedziami na wiersz jej poświęcony¹⁶ itd. Do drugiej grupy pól tematycznych należą: pory roku (wiosna, lato, jesień, zima), żywioły (ziemia,

¹² Por. I. Bajerowa, *Zarys historii języka polskiego 1939–2000*, Warszawa 2003, s. 124–126 i T.P. Krzeszowski, *Miejsce aksjologii w semantyce kognitywnej*, [w:] *Aksjologiczne aspekty semantyki językowej*, Toruń 1999, s. 9–41; A. Pajdzińska, R. Tokarski, *Językowy obraz świata – konwencja i kreacja*, „Pamiętnik Literacki” LXXXV, 1996, s. 4, s. 143–158.

¹³ Na ten temat mój artykuł: „Pojęcia prawne E. Drużbackiej w ujęciu lingworealizacyjnym i kulturowym” (w druku).

¹⁴ Drużbacka w Rzemieniu przebywała od listopada 1750 do czerwca 1754, por. K. Stasiewicz, *Elżbieta Drużbacka, Najwybitniejsza poetka czasów saskich*, Olsztyn 1992, s. 152–154 – kalendarium pobytów; teje: *Źródła i materiały do biografii Elżbiety Drużbackiej*, „Pamiętnik Literacki” LXXXI, 1990, z. 3, s. 174–182.

¹⁵ List Drużbackiej do Józefa Kurdwanowskiego z Rzemienia, 26 Febr. 1748 r., w: E. Marczevska-Stańdowa, *Listy Elżbiety Drużbackiej...*, s. 34. Por. uwagi włoskiego krytyka S. Graciotiego, *Na drodze do Arkadii. Od Renesansu do Oświecenia*, t. 2, Warszawa 1991, s. 7–25: o znajomości Cyncerona i prawa administracyjnego u Drużbackiej.

¹⁶ Wiersze te znajdują się w tekście drukowanym jako *editio princeps* J.A. Załuskiego i w przedrukach m.in. J.N. Bobrowicza z 1837 r.

woda, ogień, powietrze), słownictwo miłosne (miłość przykładowa i nieprzykładowa), słownictwo religijne (wiara prawdziwa i sekty) itd.¹⁷

Każdej grupie wyodrębnionych pól tematycznych odpowiada grupa tekstów, wydzielona na podstawie schematów: *Wiedz, że...* i *Uważam, że...*

W schemacie analitycznym, przekazującym informację: *Wiedz, że...* znajdują się fakty zewnętrzne z biografii autorki i odpowiadające im teksty:

- (1) małżeństwo córki Marianny z Andrzejem Wiesiołowskim, łowczym ziemi Wieluńskiej (*Arkadia* BOZ 1354), dedykacja;
- (2) śmierć córki Marianny z Drużbackich Wiesiołowskiej *Historia Chrześcijańska Eufraty* 1769 r.; tren; list E. Drużbackiej do J. Kurdwanowskiego z 23 Febr. 1756 r. o chorobie córki Marianny;
- (3) śmierć sześciorga wnucząt z tegoż małżeństwa: Marianny i Andrzeja Wiesiołowskich; wiersz: „Ofiara Bogu po stracie sześciorga wnucząt zmarłych” (Pam. Warsz. 1823, t. 6, s. 356–357, toż: A. Lange w *Skarbcu poezji polskiej*, t. 1, 1903, s. 91–92, *Żal po stracie* – pierwodruk; list E. Drużbackiej z Tarnowa 23 Febr. 1756 do Józefa Kurdwanowskiego (*Miscellanea* 1960, s. 44–45); – wiersze żałosne;
- (4) oczekiwanie własnej śmierci, czyli *Żale w starości*; wiersz: „Nie masz czego życzyć sobie długiego żywota na świecie” (*Zab. Prz. i Poż.* 1776, t. 13, cz. 2, s. 217–221) i przedruk jako: *Żal w starości* (Pam. Warsz. 1823) oraz poemat E. Drużbackiej: *Panie, dobrze nam tu* informujący o pójściu do klasztoru (*Tyg. Powsz.* 1950, nr 45); hymn-modlitwa, psalm;
- (5) Śmierć p. Tarła, wojewody lubelskiego herbu Topór; wiersz z 1744 r. pierwodruk: „Sprawozdania Dyrekcji C.K. Gimnazjum w Przemyślu za rok szkolny 1895”, s. 53–55¹⁸; wiersz E. Drużbackiej: *Refleksja nad śmiercią JW. IMC pana Tarła* (przedruk: Kamena 1979, nr 19) – paszkwil;
- (6) Do wnuka *Memoriał wnukowi mojemu panu Józefowi Wiesiołowskiemu* napisany w 1754 roku z rkps Mamerta z Fulsztyna Herburta pomieszczony w: *Dz. Will.* 1816, t. 3, nr 21, s. 185–188 i toż: *Do wnuka* z poprawkami I. Krasickiego pomieszczony w: *Zab. Prz. i Poż.* 1776, t. 13, cz. 2, s. 341–347; wychowanie obywatelskie młodzieży; i informacja w liście do Józefa Kurdwanowskiego z Tarnowa z 23 Febr. 1756 o narodzinach wnuka (dziecka córki Marianny z Drużbackich i Andrzeja Wiesiołowskiego, zięcia autorki), (*Miscellanea* 1960, s. 44).

W schemacie analitycznym: *Uważam, że...*, umieszczamy informacje o hipotezach na temat pochodzenia autorki, datowania tekstów, autorstwa lub anonimowości badanego źródła¹⁹:

¹⁷ Wiersze drukowane przez J.A. Załuskiego i J.N. Bobrowicza. Tamże oraz *Arkadii szczęśliwej* np. rkps. BOZ 1354.

¹⁸ W. Bojarski, *Elżbieta z Kowalskich Drużbacka. Życie i pisma*, Przemyśl 1895, s. 53–55, tamże: *Refleksje nad śmiercią pana Tarły*.

¹⁹ Literaturę na temat biografii Drużbackiej omawia K. Stasiewicz, *Kłopoty z pozornie znaną Wielkopolanką*, „*Studia Polonistyczne*” XVI–XVII, 1991, s. 271–285. Tamże obszerna informacja bibliograficzna na ten temat.

Natomiast spory na temat autorstwa i czasu powstania *Arkadii*, umieszczone w schemacie: *Uważam, że...*, ilustrujemy przypadkiem K. Siekierskiej, która przypisuje *Arkadię* Annie z Chreptowiczów Chreptowiczowej – poetce z XVIII w. – stwierdzając, że: nie udało mi się znaleźć w bibliografiach ani tytułu ani autora tego poematu, nie pomogły też konsultacje u znawców literatury XVIII wieku²⁰. Z kolei włoski krytyk L. Gambacorta: uważa, że *Arkadia* jest tekstem anonimowym: „Mimo braku świadectw literackich, z wyjątkiem anonimowego romansu” i pochodzącym „z początku stulecia pt. *Opisanie Arkadyi szczęśliwą zwanej*”²¹. Z listu E. Drużbackiej do wydawcy J.A. Załuskiego z 1750 r., w którym autorka pisze, że „przekazuje egzemplarzów cztery zbieranej pracy własnej”, a nie ma tam *Arkadii*, i z listu do kasztelana halickiego J. Kurdwanowskiego z 1756 r., w którym informuje, że „Sylwanę każę zaraz przepisywać dla J.W. Jejmości Dobrodziki i przyślę ją do Mościsk jako najprędzej...”, wynika, że jeśli *Sylwaną* (bohaterka *Arkadii*) zamierza obdarzyć Izabelę Branicką w 1756 roku, to tekst *Arkadii* jest późniejszy niż twierdzi to L. Gambacorta, a napisała go Elżbieta Drużbacka, nadając mu tytuł:

Przykładne y stateczney Miłości Małżeństwo Ozdoba kraju Pocziwością obyczajami chwały godnemi słynące.

Tekst ten funkcjonuje w opisach bibliograficznych także (a może głównie) pod nazwą *Arkadia szczęśliwa*²².

Zebrany materiał tekstowy pozwala też na wyodrębnienie dwuwartościowych odniesień: 1) podwójny układ odniesienia, którego wyznacznikiem jest sama E. Drużbacka, w stosunku do której (na podstawie jej życia i dzieł) wyróżnia się zewnętrzne i wewnętrzne charakterystyki; 2) podwójny układ operatorów: *Wiedz, że...* – z pewnością sądów i *Uważam, że...* – z ich hipotetycznością. Połączenie obu charakterystyk tekstowych tworzy, jak o tym była mowa wcześniej, podstawę interpretacyjną trzeciego tekstu, powstającego jako efekt stosowanej przez interpretatora metody, co wraz z odpowiednimi uzasadnieniami wyraża operator: *Dowodzę, że...*

Metodę tę przedstawia uproszczony zapis tych relacji w następującym układzie matrycowym:

Kryteria wartościowania Schematy analityczne	Relacje między tekstem a autorką	
	Zewnętrzne	Wewnętrzne
Operator I: <i>Wiedz, że...</i>		
Operator II: <i>Uważam, że...</i>		
Operator III: <i>Dowodzę, że...</i>		

²⁰ K. Siekierska, *Anna z Chreptowiczów Chreptowiczowa poetka XVIII wieku*, „Przegląd Humanistyczny” 1989, nr 2, s. 149–158.

²¹ L. Gambacorta, „*Arkadia*”. *Model włoskiej kultury arkadyjskiej, a polska kultura literacka*, „Pamiętnik Literacki” R. 82, 1991, z. 3, s. 3–14.

²² T. Rittel, „*Dwa zwierciadła*” *Elżbiety Drużbackiej jako metafora strukturalna „Arkadii szczęśliwej”*, *Prace Językoznawcze* 26, *Studia Historycznojęzykowe*, 2001, s. 192–201.

Tego rodzaju tablica analityczna służy z kolei jako podstawa: (1) dla interpretacji tekstów E. Drużbackiej i dotyczących E. Drużbackiej; (2) dla określenia autorstwa, czasu powstania tekstu i (3) ustalenia archetypu tekstu. Poszczególne pola tabeli są na początku wypełniane charakterystykami materiałowymi i ich interpretacją wstępną.

Kryteria wartościowania Schematy analityczne	Relacje między tekstem a autorką	
	Zewnętrzne	Wewnętrzne
	Fakty	Teksty
Operator I: <i>Wiedz, że...</i>	1. małżeństwo córki	Arkadia rkps Oss, 13 II, 14 II, 15 II – dedykacje
	2. śmierć córki	List z Tarnowa do J. Kurdwanowskiego z 1756 r., o chorobie córki Marianny; i Hist. chrz., Poznań 1769; wiersz pt. <i>Żale nad corą</i> z 1769 r. – na dzień anniwersalny śmierci córki – tren
	3. śmierć wnucząt	<i>Ofiara Bogu</i> Pam. Warsz. 1823, t. 6; i <i>Żale nad corą</i> z 1769 Hist. chrz. k. 1
	4. starość autorki	Zab. Prz. i Poż., t. XIII, 1776: „Nie masz czego sobie życzyć długiego życia” i List do J. Klemensa Branickiego, 1760 pisany u schyłku życia, <i>Miscellanea</i> t. V
	5. śmierć Tarły	Informacja o pojedynku Spr. Dyr. CK, Przemyśl 1895 i tekst <i>Refleksja nad śmiercią [...] Tarła</i> z 1746; <i>Historia Ortobana</i> , wyd. A. Lange 1912 „Lamus” HO, s. 235
	6. przesłanie do wnuka i prawnuka	Dz. Wil. t. III, nr 21, 1916 i Zab. Prz. i Poż. XIII, 1776 – teksty Drużbackiej; A. Fredro – prawnuk Drużbackiej z wnuczki Krystyny i jej męża J.N. Dembińskiego h. Rawicz; T. Żychliński, <i>Złota księga szlachty polskiej</i> , t. 17, 80, w <i>Miscellanea</i> t. V

<p>Operator II: <i>Uważam, że...</i></p>	<p>Pochodzenie autorki²³</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. (1755) J.D. Janocki Wkp 2. (1821) J. Sowiński Wkp 3. (1851) K.W. Wójcicki Wkp 4. (1895) W. Bojarski Wkp 5. (1960) Nowy Korbut Wkp 6. (1946) Borowy Wkp, Ruś, Pomorze 7. (1988) K. Stasiewicz Wkp – wątpliwe 8. (1837) A.E. Odyniec k. Lwowa 9. (1855) M. Łyszkowski k. Lwowa 10. Herbarze: Niesieckiego: Wkp: Ruś Czerwona Paprockiego: Wkp, Ruś Czerwona 11. Słowniki: PSB: (1946) Wkp, Ruś Czerwona 12. Inne: <i>Lexicon</i>: H. Kowalski ur. 1755 Wkp – bratanek E. Drużbackiej, rektor w Łowiczu; H. Kowalski ur. 1654 – przodek Drużbackiej burgrabia pyzdrowski, herbu <i>Wierusz</i> 	<p>Interpretacja lingwistyczna²⁴:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ew. za Wielkopolską: Leksem <i>Polska</i>: L IV,135; podaje przykład z XVII w. i <i>Arkadia</i> BOZ k.71,13-20; Leksem <i>gbur</i> Sł. Etym. Kaszub.: II, s.169 i <i>Arkadia</i> BOZ k.10,24, k.19,11 i k.19,25; leksem <i>Kaszuba</i> Lorentz F. Gram. III,889 i <i>Arkadia</i> BOZ k.19,19; Klem. Hist. II, 131 <i>gbur</i> – wyrazy unikalne i zapomniane (doba średniopolska) Leksem <i>chłop</i>: Sł. etym. jęz. pol. I, s. 134 i <i>Arkadia</i> BOZ k.3,5 ik.3,7 <i>chłop</i> zam. <i>kmieć</i>; słowo ekspansywne. Leksem <i>chłopek</i>: Sł. etym. jęz. pol. I,s.135 nazwa osobowa 1489 ‘kmiotek’, zdr. od <i>chłop</i> i Bobr. I, s. 11, w.29, itd. 2. ew. za Rusią Czerwoną lub jako XVII w. wpływy językowe leksykalne ruskie: Leksem <i>halas</i> ‘kłótnia’ i <i>hodować</i> ‘pielęgnować’ (doba średniopolska) Klem. Hist. II,154, ma je Drużbacka; L IV,153 i V,215: ros. <i>samolow</i> i ros. <i>pleskat</i> – są u Drużbackiej: <i>samolowka</i> i <i>pleszczeń się</i>, Bobr II,78, 5–10 i 13–18 itd. Klem. Hist. II, 276 – inne ruskie objawy językowe pozasłownikowe: nazwy etniczne z formantem <i>-ec</i>, u Drużbackiej <i>Greczyniec</i> <i>Arkadia</i> BOZ k.8,4 i formant przyrostkowy <i>-o</i> w przysłówkach; u Drużbackiej <i>Arkadia</i> BOZ: <i>rzewno</i> k.23,1; <i>wygodno</i> k.24,10; <i>snadno</i> k.62,18 i <i>pilno</i> k.41,3 itd.
	<p>Autorstwo tekstu: K. Siekierska 1989</p>	<p>Interpretacja filologiczna: <i>Arkadia</i> przypisana została Annie z Chreptowiczów Chreptowiczowej – poetka XVIII w. Prz. Hum. 1989, nr 2; ale sama Drużbacka mówi: „<i>Elżbieta</i> w lesie arkadyjskim” <i>Arkadia</i> BOZ k.5</p>

²³ K. Stasiewicz, *Kłopoty...*, s. 271–285. Informuje o archiwaliach, które wzmacniają hipotezę o pochodzeniu poetki z Wielkopolski. Tamże informacje bibliograficzne dotyczące wymienianych tu źródeł. Porządek, układ i datowanie – pochodzą ode mnie.

²⁴ Rozwiązania skrótów źródeł językowych (słowniki i opracowania) podaje w zakończeniu artykułu.

L. Gambacorta 1991	<i>Arkadia</i> – anonimowy romans z pocz. XVIII w., ale to: E. Drużbacka, <i>Arkadię</i> Oss 13 II, 14 II, 15 II dedykuje w 1753 dzieciom, II poł. XVIII w.
J.A. Załuski 1752	E. Drużbacka w liście z 1750 r. do J.A. Załuskiego informuje wydawcę o „Fortecy” i „Snopku” oraz przesyła cztery egzemplarze pracy własnej, bez informacji jednakże o <i>Arkadii</i> (<i>Przykładne małżeństwo</i>) napisanej w roku 1753, a <i>Zbiór rytmów</i> Drużbackiej wydał J.A. Załuski w 1752 – bez <i>Arkadii</i> właśnie, Zał II.
J. Kurdwanowski 1756	E. Drużbacka w liście z 1756 r. do kasztelana halickiego informuje o <i>Sylwaniu</i> (bohaterka <i>Arkadii</i>), którą każe przepisać mniszynom z Tarnowa i przesłać do Mościsk.

Taki dobór tekstów umożliwia z kolei przeprowadzenie analizy w porządku zaprezentowanych tu danych.

Analiza zewnętrzny językowa z operatorem *Wiedz, że...* Ustalanie autorstwa *Arkadii*

Jeśli idzie o stosowanie operatora *Wiedz, że...* w tym obszarze znaczeń, to służy on identyfikacji inwariantu (tekst główny) *Arkadii* i/lub wariantu (tekst poboczny) utworu E. Drużbackiej z poł. XVIII wieku.

Grupa pierwsza (zewnętrzny językowa) obejmuje:

- własnoręczny podpis E. Drużbackiej pod tekstem (rkps Oss 15 II),
- datowanie utworu (rkps Oss 13 II, Oss 14 II),
- dedykację prymarną (rkps Oss 13 II, 14 II, 15 II),
- dedykację sekundarną (rkps BOZ 1354),
- informację o *Arkadii* w listach (Miscellanea 1960, 19–51),
- brak informacji o tekście *Arkadii* (rkps. I 732 Baworowskich),
- brak informacji o autorze tekstu (rkps I 4176, Kijów).

Jeśli idzie o znaczenie dedykacji²⁵ w procesie identyfikacji tekstu, to istotny jest i jej rodzaj i funkcja. W przypadku dedykacji prymarnej, dedykowanie tekstu łac. *dedicatio* i sam tekst dedykacyjny *dedicatio scripta* zawierają rkps *Arkadii* Oss II 13 i Oss II 14. Są tu i karty tytułowe i teksty dedykacyjne – identyczne. Karta tytułowa *Arkadii* (zewnętrzna) z adresatem:

²⁵ K. Kowalik, *Adresat i autor w strukturze tekstów dedykacyjnych*, Prace Filologiczne, t. XLVI, 2001, s. 355–363; teź: *Uwagi o strukturze dedykacji*, [w:] *Studia z leksykologii i gramatyki języków słowiańskich*, Kraków 1996, s. 75–84, Prace Instytutu Języka Polskiego 99. Formuły werbalne w dobie średniopolskiej por. M. Cybulski, *Obyczaje językowe dawnych Polaków*, Łódź 2003, a o spójności językowej listu pisze A. Kołakowska, por. *Wprowadzenie w problemy spójności językowej listu*, „Polonica” IV, 1978; teź: *Struktura składniowa listu*, Wrocław 1983.

Wielmożnym Ichmościom dzieciom:
Andrzejowi y Maryannie Wiesiołowskiem (...)

Tekst dedykacyjny (fragment):

Więc tobie *Maryanno* Coro ukochana
 Wraz z *Andrzejem*, niech służą *Astyon, Sylwana* / Błogosławieństwo moje wraz złączę
 z *Limondem (...)*.

Natomiast przypadek dedykacji sekundarnej stanowi, jak sędzę, rkps *Arkadii* BOZ 1354. Jest to ten sam tekst *Arkadii (Przykładnego Małżeństwa)* dedykowany tym razem mecenasowi Klemensowi Zamoyskiemu – ordynatowi²⁶, zawierający przy tym zupełnie inny tekst wiersza dedykacyjnego, łac. *dedicatio scripta*. I tytuł dedykacji (adresat) i wierszowane przesłanie (treść wiersza dedykacyjnego) różnią się od dedykacji prymaryj, por.:

Karta tytułowa *Arkadii* – adresat tekstu wymieniony z imienia i nazwiska, plus zwroty znane z korespondencji:

Jaśnie Wielmożnemu IMCI PANU Klemensowi Zamoyskiemu ordynatowi Mojemu Mociwemu Panu y Osobliwyszemu Dobrodzieiowi.

Tekst dedykacyjny (fragment):

Mowiąc niech zazdrość ze złości się trzęsie,
 Że żyiesz, dla mnie *Łaskawy Klemensie*,
 A Bog prawdziwy naszym będzie Swatem
Sylwanę zparzy z *Godnym Ordynatem* (BOZ 1354 k.1,7–10).

Informacje dodatkowe o adresacie²⁷: „Klemens Zamoyski urodził się w 1747, a zmarł w 1767. W 1762 r. poślubił Konstancję Czartoryską – ur. 1742, zm. 1797” – z listu Warszawa 24 X 99 r. Pani Maria Ponińska, córka ordynata Jana Zamoyskiego, wyjaśnia: „że tak krótko żyjący VIII Ordynat (Klemens) do tego bardzo schorowany zajmował się między innymi dobroczynnością”.

Informacje ikonograficzne o *Klemensie Zamoyskim* ukazują właśnie „schorowanego człowieka”²⁸.

²⁶ List córki ordynata Jana Zamoyskiego, p. Marii Ponińskiej, z 27.10.1999 do autorki. Por. też informację z „Dziennika Polskiego” o procesie o księgozbiór z Klemensowa, który na drodze sądowej ma być zwrócony ordynatowi Janowi Zamoyskiemu (jego spadkobiercom). Zbiór obejmuje ok. osiem tysięcy tytułów.

²⁷ List p. Marii Ponińskiej do mnie z 24 X 1999 r. zawiera, jak widać, dodatkową informację o chorobie ordynata Klemensa Zamoyskiego. Wymiana listów między nami miała miejsce jeszcze za życia ostatniego ordynata Jana Zamoyskiego.

²⁸ Informacje o portrecie Klemensa Zamoyskiego i jego żony Konstancji z ks. Czartoryskich, por. J. Kowalczyk, *Sztuka Zamościa w okresie rokoka*, Rocznik Zamościa, t. I, Zamość 1988, s. 184–185. O działalności gospodarczej i samorządowej Klemensa Józefa Zamoyskiego VIII ordynata pisze K. Szczygieł, *Zamość w czasach staropolskich (zagadnienia gospodarczo-społeczne)*, [w:] *Czteryście lat Zamościa*, Wrocław 1983, s. 95–146; por. też H. Wiśniewska, *Kulturalna polszczyzna XVII wieku*, Lublin 1994, s. 155 in.

W zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie znajduje się portret Klemensa Zamoyskiego. Na tym portrecie ordynat wygląda na jedenastoletniego chłopca smutnego i chorowitego. Dzieło wykonane ok. 1750 r. w czasie działalności Gadomskiego i Smuglewicza. Ten młodzieńczy portret należy do szczytowych osiągnięć polskiego portretu okresu baroku.

Informacje tekstowe o chorobie adresata są zawarte w tekście dedykacyjnym Drużbackiej:

„Wita Cię z drogi Sylwana w Twych progach
Oczysztych, luboś iuż był u m o r z o n y
Wyprosiła ci Zdrowie na swych Bogach
Ażebyś z cudzych stron, do niey wrocony
Z tryumfem wieźdzał na Twoie Siedlisko
Bramyć otwiera, głowę skłania nisko” (BOZ 1354, k.1).

Ten drugi wariant karty tytułowej i tekstu dedykacyjnego mógł być napisany także przez E. Drużbacką, a przepisany przez mniszycę z Tarnowa, gdyż znane są związki autorki z domem Czartoryskich, o czym pisałam wcześniej²⁹. A tu żoną Klemensa Zamoyskiego została właśnie Konstancja Czartoryska.

Wszystkie właściwości tego operatora: *Wiedz, że*, tj.:

- (1) autoryzacja tekstu: Autorka tej Historii Elżbieta Drużbacka;
 - (2) datowanie tekstu: RP 1753. Dnia 1 miesiąca stycznia;
 - (3) dedykacja prymarna: ofiarowanie Wielmożnym Ichmościom Dzieciom od Matki Teyże Pary;
 - (4) wiersz dedykacyjny wymieniający jako adresatów Maryannę i Andrzeja Wiesiołowskich oraz jako autorkę tekstu ich matkę;
 - (5) informacja o tekście w listach: *Sylwaną* ma obdarzyć Izabelę Branicką – z listu do kasztelana halickiego z roku 1756 (Miscellanea 1960, s. 46)
- przemawiają za tym, że tekst główny *Arkadii* złożony w autografie stanowi rkps Oss 15 II, ten właśnie tekst jest autorstwa E. Drużbackiej, nie zaś Anny z Chreptowiczów Chreptowiczowej; pochodzi on z połowy XVIII wieku, nie zaś z jego początku, a więc winien stanowić podstawę dla wydania krytycznego *Arkadii szczęśliwej*³⁰.

²⁹ T. Rittel, *Miłość nieprzykładna Elżbiety Drużbackiej. Styl modelowany. Związki E. Drużbackiej z domem Czartoryskich*, [w:] *Kultura i język Wielkiego Księstwa Litewskiego*, (red. M.T. Lizisowa), Kraków 2005, s. 293–311. Mógł to być ślubny prezent ofiarowany przez poetkę Klemensowi i Konstancji Czartoryskiej w 1762 roku. Drużbacka, przygnębiona śmiercią córki i wnucząt, osiadła w Tarnowie u Bernardynek. Zmarła 14 marca 1765 roku w Tarnowie. Tam też jest ulica jej imienia.

³⁰ Przyszła edytorka tekstów E. Drużbackiej K. Stasiewicz, za oryginał przyjmuje rękopis Oss 15 II; por. *Źródła i materiały do biografii E. Drużbackiej*, „Pamiętnik Literacki” 1990, z. 3, s. 173. Natomiast za oryginał (autograf) *Arkadii* Drużbackiej H. Biegeleisen przyjmuje rękopis Oss 14 II, pozostałe (Oss 13 II i Oss 15 II) traktuje jako kopie XVIII-wieczne, por. *Nieznaną powieść Elżbiety Drużbackiej*, „Świt” [Warszawa] 1886, nr 116, s. 185–186.

Analiza wewnątrzjęzykowa z operatorem: *Uważam, że...* Ustalanie pochodzenia autorki

Zaprezentowane wcześniej w tabeli stanowiska, dotyczące pochodzenia autorki, można próbować zinterpretować przy pomocy materiału leksykalnego z tekstów E. Drużbackiej i odpowiednich słowników. Z punktu widzenia „argumentatywności” poszczególne leksemy wskazują na następujące możliwości posługiwania się operatorem: *Uważam, że...*

Leksem *chłop* ‘wieśniak’ jest przez Drużbacką używany w kontekstach bez nacechowania emocjonalnego (neutralnych), np. w *Arkadii* czytamy:

[...] bo Panu y *Chłopu*
Życ wolno, gdyż dla wszystkich Bog Świat, Ziemię stworzył
Mocy nie dał by tłusty chudego zamorzył [...] (BOZ k.3,7).

Takie samo naturalne użycie występuje w tekstach autorki drukowanych wcześniej, por. np. uwagi o chłopku z *Opisania czterech części roku*:

Cieszy czas żniwa ubogiego chłopka
Nie dba, że słońce piecze go i smaży,
Co raz podnosi związanego snopka,
Probuje, jeśli ciężki, wiele waży
Zkąd ma prognostyk opatrności nieba,
Że z żoną z dziećmi dość będzie miał chleba. (Bobr. I, 12, 1–4)

Słow. etym. Kaszub. II, 169 informuje: *gbur* – chłop, posiadający własną chatę i ziemię, włościanin, gospodarz, rolnik. W polskim od XVI wieku *gbur* ‘chłop, prostak’, natomiast dial. pn. Wielkopolska, pn. Śląsk ‘chłop, zwłaszcza zamożny, właściciel gospodarstwa rolnego, najczęściej dużego, gospodarz’. Na Kaszubach, w pn. Wkp. i Śląsku *gbur* występuje bez odcienia pejoratywnego.

U E. Drużbackiej natomiast leksem *gbur* ma znaczenie i neutralne (co przemawiałoby za Wielkopolską) i pejoratywne, por. „Kto wart siedzieć z Panięty, kto z prostemi gbury (rym do „natury”) – BOZ k.10,23 – użycie wartościujące pejoratywne i „Gbur uwiązawszy muła, widzi Brytomara” – BOZ k.19,11 – użycie neutralne. W kontekście dialektalnym – kaszubskim interesujący jest zwłaszcza leksem *Kaszuba* (BOZ k.19,19) użyty przez Drużbacką jako synonim *chłopa* i *gbura*.

Leksem *gbur* ‘wieśniak’ w dobie średniopolskiej zanika. W dobie średniopolskiej są to, jak o tym pisałam wcześniej, użycia unikatowe, zapomniane wyrazy i znaczenia wyrazowe. U E. Drużbackiej natomiast na tej samej stronie tekstu występuje: *gbur*, używany wymiennie z leksemem nienacechowanym *chłop* i w dodatku *gruby Kaszuba* (BOZ k.19,19).

Przytoczone interpretacje leksykalne mogą ewentualnie wspierać wielkopolskie pochodzenie E. Drużbackiej, zwłaszcza że obok nich występują użycia przemawiające za wariantem pomorskim pochodzenia autorki.

Za Pomorzem jako miejscem urodzenia E. Drużbackiej przemawiają i/lub mogą przemawiać argumenty językowe, dotyczące właśnie określenia *gruby Kaszuba*, interpretowane tu na podstawie *Gramatyki pomorskiej* F. Lorentza (t. III, s. 889–891 i 1253). Autorka przedstawia taką charakterystykę postaci:

Milczy Brytomar idąc za grubym Kaszubą,
Bóg minie skarał na starość chodzić za tą zgubą (BOZ k.19,19-20)

W cytowanej *Gramatyce pomorskiej* Lorentza czytamy, że: pnie na *-a* rzeczowników męskich dotyczą nazwisk familijnych, kończących się w niemczyźnie na *-e*, np. *Krause* ma postać *Krůza*, *Kluge* to w dialekcie kaszubskim *Klůva*, także nazwy *złodziej* i *kołodziej* mogą w nom. sing. mieć formy: *złodzieja*, *kołodzieja*, a więc dołącza się *-a* do gotowej formy nominativu. Toteż mieszczący się w tym paradygmacie rzeczownik męski na *-a* w nom. sing. ma postać *Kašeba*, a w Instr. sing. – *Kašebą*, przy czym, jak pisze F. Lorentz, najczęściej słyszy się w tym przypadku postać żeńską *-ą* rzadziej męską z *-em* *Kašeb'em*. Drużbacka w tekście *Arkadii* użyła regularnej, o wysokiej frekwencji formy rzeczownika *Kašeba* i *Kašebą*. Może więc należał on do jej języka domowego, prymarnego (*Mutter sprache*). Operator *Uważam, że...* pozwala tak sądzić.

Za pomorskim rodowodem E. Drużbackiej może ewentualnie przemawiać kontekst literacki, w który wpisał E. Drużbacką w 1752 roku wydawca jej tekstów J.A. Załuski, w cytowanym już wcześniej wierszu: *Na wielkie płci Białogłowskiej tego wieku w Septembrionie zaszczyty*. Wiersz J.W.IMCI Józefa Załuskiego Referendarza Koronnego Opata Wąchockiego (fragment tekstu):

(...) I w naszym Narodzie znajdziemy *Pomorę*,
Którą wiek nasz uznaje za cną Oratorkę.
Zaszczyt *Pomorskiej* Ziemi, Balcerowa Cora!
[.....]
Y Polska, w rymopistwa talencie nie podła
Czyż niepłyną z *Drużbackich* wod Kastalskie zrzodła
I dowod szczęścia mego czyż nie oczywisty?
Tey drukuję Wiersz, a ta do mnie pisze listy” (Zał. II *Zbiór rytmów 1752* – utwór chwalcący poetkę)

Jak widzieliśmy w tabeli–zestawieniu obok hipotez o wielkopolskim i pomorskim miejscu urodzenia E. Drużbackiej, odnotowana jest także wersja, według której autorka pochodziła z Rusi Czerwonej. Językowo mógłby za tym przemawiać np. formant przysłówkowy *-o*. Nie ma to jednak takiej mocy argumentacyjnej jak ów *Kaszuba*, gdyż E. Drużbacka równie często używała w *Arkadii* formy przysłówkowej z formatem *-e*, por. np. *pospolicie* BOZ k.8,22; *łagodnie* BOZ k.19,16; *śladnie* BOZ k.10,17; *roztropnie* BOZ k.10,8; *ostrożnie* BOZ k.11,19; *szpetnie* BOZ k.13,21, czy też *żałośnie* BOZ k.14,22-23.

Analiza oparta na podstawie leksykalnej (*gbur, chłop, Kaszuba*) i niesłownikowej (formy osobowe na *-ec* i przysłówkowe na *-o*), nie przynosi więc jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o pochodzenie E. Drużbackiej, ale wskazuje na zasadność

posługiwania się operatorem: *Uważam, że...* Stosując go do zaprezentowanego materiału językowego, można przyjąć, że to **Wielkopolanka**, gdyż jest więcej faktów zewnętrznych (krytycy, wydawcy) i wewnętrznych (cechy językowe) przemawiających za Wielkopolką, jako miejscem urodzenia E. Drużbackiej niż za Rusią Czerwoną, którą wyklucza prawdopodobnie wypowiedź autorki:

W Polsce zrodzona, w Polsce wychowana,
W wolnym narodzie, mnie też wolność dana (Bobr II 166, w. F2).

Analiza wewnątrzjęzykowa z operatorem: *Dowodzę, że...* Ustalanie wypowiedzi autofematycznej

Jako identyfikatory wewnątrzjęzykowe (system języka) i wewnątrztekstowe (wypowiedzi autorki) występują tu informacje znajdujące się w tekstach języka naturalnego (listach) i środki leksykalne zawarte w określonych gatunkowo tekstach autorki, takich jak np. liryka osobista: *Żal w starości*, *Ofiara Bogu z sześciorga wnucząt swoich zmarłych*; poematy religijne: *Panie, dobrze nam tu*. Zawierają one, jak widzieliśmy, „uwierzytelnione” biograficznie (osobisto-prywatne: listy) i wewnątrztekstowe semiotyczno-retoryczne (gatunki pierwotne i ich przetworzenia oraz rozwinięcia wtórne), por. np. teksty E. Drużbackiej z pola semantycznego *cierpienie*.

(1) *Żal na śmierć córki Maryanny* jako:

a) wiersz emocyjny, dotyczący rzeczy ostatecznych (fragment tekstu):

„Córko Jedyna! Czyliż Duch twój czuje?
Jak Matka Twoja? Mąż Twój lamentuje
Nad dniem fatalnym Rocznicy, gdy w groby
Śmierć Cię wpędziła, masz serc naszych proby,
Daj znać, że w Czyściu nie cierpisz za długi
Otrzesz codziennie łez płynące strugi
[.....]
W miejscu szczęśliwej wieczności za progiem
Ułatwij nasze niepokoje, Męża i Matki
Rozwesel jęczenie [...]” Hist. Chrz. 4, 1–5 i 8–10;

b) jako gatunek pierwotny-metaorganizator wypowiedzi występuje tu prawdopodobnie, oprócz samego tematu jako wyróżnika gatunkowego, tren X Jana Kochanowskiego z jego rozmową ze zmarłą Urszulą Kochanowską:

Orszulo moja wdzięczna, gdzieś mi się podziiała?

c) jako „uwierzytelnienie” odnoszące się do autorstwa tekstu: *Żal na śmierć córki Maryanny* funkcjonuje przypis wydawcy *Historii Chrześcijańskiej Eufraty*:

Na dzień 23 Grudnia w Roku 1761, anniwersalny śmierci Corki Swoiey W.Jey Mci Pani Maryanny z Drużbackich Wiesiołowskiej, pod czas odprawiających się Ezekwii w kościele O.O. Bernardynów w Tarnowie. Wiersz przez nią napisany.

- d) Jako „uwierzytelnienie” osobisto-prywatne mamy tu: list autorki informujący o chorobie córki:

Córka moja w samym połogu stropiona (mowa tu o wnuku Józefie Wiesiołowskim) męża chorobą śmiertelną, i sama zapadła mocno. (z listu do Józefa Kurdwanowskiego, Tarnów 1756 23. Febr. Listy).

- (2) *Ofiara Bogu z sześciorga wnucząt swoich zmarłych* Pam. Warsz. t. 6, 1823, s. 356–359 i przedruk A. Lange, *Skarbiec poezji polskiej*, t. 1, Warszawa 1903, s. 91–92:

- a) wiersz emocyjny, dotyczący śmierci wnucząt:

Śpiewajcie Panu niewinne ptaszęta,
Pomnijcie, żeście moje wnuczęta
Tyle wyproście za pielęgnowanie
Żebym szczęśliwe mogła mieć skonanie (Pam. Warsz. t. 6, s. 357);

- b) jako gatunek pierwotny–metaorganizator występuje tu oprócz samego tematu jako wyróżnika gatunkowego prawdopodobnie tren V Jana Kochanowskiego z metaforą kulturową, ontologiczną „wiedzących roślin”:

Jako oliwka mała... Mdleje za raz

- c) jako „uwierzytelnienie” odnoszące się do autorstwa tekstu występuje tu inny tekst E. Drużbackiej *Żal na śmierć córki Maryanny* (fragment):

Tym, którzy żywą pamięcią boleją
Że cię upały ogniów dotąd grzeją
Posłała ośmiu przed sobą Aniołów
Z krwi Twey (...)
A gdy Pan przyjął dzieci niewinięta
Przymie y Matkę, będzie z niemi Święta” (Hist. Chrz. 4,3–6)

- d) jako „uwierzytelnienie” osobisto-prywatne mamy tu list autorki:

Miałam ci ja wielkie przyczyny do tej choroby w pięciu miesiącach trzech wnuczek osobliwie też tey w pientnym roku zmarłej, którą nad wszystkie kochałam – (Z listu do Józefa Kurdwanowskiego, Tarnów 1756, 23 Febr. Listy).

- e) jako „uwierzytelnienie” wewnątrzjęzykowe mogą tu służyć formy rzeczownikowe na –ęta: *ptaszęta, wnuczęta, niewinięta* występujące w ramie semantycznej rymu, a wykorzystywane przez Drużbacką np. w *Wiośnie: koźłęta, szczenięta* (Bohr I, 8 w. 4 i 6).

- (3) *Nie masz czego sobie życzyć długiego życia na tym świecie* i przedruk *Żal w starości* – dwa tytuły i dwie wersje tekstu (wyd. Zab. Prz. i Poż. 1776 i Pam. Warsz. 1823):

- a) wiersz emocyjny, dotyczący cierpień starości, spowodowanych przez młodych (fragment dwóch wersji tekstu)

Tekst z 1776 r. wydany przez I. Krasickiego
*Nie masz czego sobie życzyć długiego życia
na tym świecie* w Zab. Prz. i Poż.

Snadniej się zgodzić w cichości z mądrymi
Niżli rozmawiać na świecie z głupcami
Co ma za korzyść filozof z młodzikiem
Ten pan swych żądy, tamten niewolnikiem
Od stóp do głowy roztrzęsają suknie
Krytyki pole dla młodych otwiera

Zazwyczaj młody na starego fuknie
[.....]
W długiej żegludze wiele ucierpieli

Szczęśliwi przecie, że sobie spoczęli.

Tekst z 1823 r. ogłoszony w Pam. Warsz. pod
tytułem *Żal w starości*

Milej zamilczeć w cichości z mądrymi
Niżli na świecie bawić się z płochemi
Co ma za korzyść filozof z młodzikiem
Dysputy zacząć jak bezbronny z dzikiem
Od stóp do głowy roztrzęsają suknie
Wzorki do śmiechu **wnuk z prababki**
zbiera

Twe doświadczenie, twą miłość ofuknie
[.....]
Bywać to często w złej **córcie**, w złym **syn-**
ku
Matkom nad grobem nie dawać spoczynku.

- b) jako wzór pierwotny tekstu *Żal w starości* oprócz samego tematu jako wyróżnika gatunkowego występuje dodatkowo nieznanymi badaczom lub zagubiony rękopis o cechach biograficznych (*wnuk, prababka, syn, matka*, itd.), na podstawie którego wydano tekst pt. *Żal w starości*. Tekst Drużbackiej po poprawkach I. Krasickiego ma już cechy jego idiostylu. Jest to widoczne zresztą we wszystkich tekstach ogłoszonych w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych” 1776, t. III, por. dwa fragmenty tekstu:

*Memoriał wnukowi mojemu Panu Józefowi
Wiesiołowskiemu* (Herb. Dz. Wil. 186,
w. 7–12 i Herb Dz. Wil. 188, w. 78:

(1) Znasz prawo bożkie policz go w dzie-
sięćce
Przetrząśnij każde, czyni zadość rozkazom
Wszak nie jest trudny koniec i początek
Do wypełnienia rozumnym obrazem,
Które wszechmocna ręka malowała
Jak **dzieciom pensa** snadnie napisała

Ciebie, twe **siostry** z serca, z duszy kocha
Jak dobra matka, nie jak zła macocha.

Do wnuka (Zab. Prz. i Poż. 341/342, w. 13–14
i 343, w. 13–14 i 347, w. 5–6:

(1) Znasz prawo Boskie, policz go w dzie-
sięćce
Przetrząśnij każde, czyni zadość rozkazom
Wszak nie jest trudny koniec i początek,
Do wypełnienia rozumnym obrazem
Które wszechmocna ręka malowała
Jak **dzieciom snadnie ustawy** pisała

Dziateczki swoje równym sercem kocha
Z straży, pilności, matka nie macocha.

Krasicki usunął informacje zewnątrzjęzykowe biograficzne o siostrach i o zajęciach autorki (gubernantka księżniczki Aleksandry Czartoryskiej) pozwalające ustalić, czy dana wersja tekstu pochodzi od Drużbackiej, czy też od wydawcy lub przepisywacza.

- c) Jako „uwierzytelnienie” osobisto-prywatne dla tekstu Drużbackiej: *Nie masz sobie czego życzyć...* i *Żal w starości* są i tym razem listy:

Co do posłania mego portretu, jest rzecz dla mnie przyciężka, oprócz rozkazu J Wo-
ści Pana Dobrodzieja, gdyż wcale nie mam się czym przed malarzem popisać, mając lat

blisko pięćdziesiąt dwa [...] w tym czasie wstyd by mi było twarzą starą na publiczny wystawiać widok” (Z listu do J.A. Załuskiego, Rzemień 4 września 1750) – autorka urodziła się ok. 1695 r., Listy).

- d) Jako „uwierzytelnienie” autorskie owej starości, znajdujące się w innych tekstach E. Drużbackiej, występuje tu np. *Lais*, *Fabula o księżęciu Roxolanji* i konkluzja wiersza *Nie masz sobie czego życzyć* (por. trzy fragmenty tekstu):

- (1) *Lais*:

Nie miło czytać, a dopieroż patrzeć
Na twarz co ią wiek pofałdował stary,
Raczej fałszywe trzeba farby zatrzeć
Nieźli dać z reszty Boginiej ofiary
Po lat pięćdziesiąt każda białogłowa
Niechaj zwierciadło słucze albo schowa (Zab. Prz. i Poż. T. XIII, s. 351, w. 1–6)

- (2) *Fabula o ks. Roxolanji*:

Bo wiek zgrzybiały formę twoją psuje
Pochyłość człeka, prawie czyni zwierzem
Monstrum się w oczach młodych prezentuje
Gdy głowa siwym obsypana pierzem.
Nie miło spojrzeć, z bliska, ni z daleka
Na starych, choć nas takież stopień czeka (Bobr II, 191, w. 25–30)

- (3) *Nie masz sobie czego życzyć*:

Więc na cóż sobie lat przewlokłych życzyć
Na co się kochać w życiu pełnym wieku
Co za zysk w liczbie dni wiele policzyć
Które przynoszą zmierny czas człowieku
Coż za nadgroda kto długo świat widzi
I on się światem i świat się nim brzydzi.” (Zab. Prz. i Poż., t. XIII, s. 219, 11–14; 220, w. 1–2)

- (4) poemat: *Panie, dobrze nam tu* (fragmenty zachowane):

- a) poemat religijny dotyczący *Boga* i *życia* w zaciszu klasztornym (dwa fragmenty tekstu):

- (1) *soliloquium*, – *soli* (łac. samemu) rozmowa z sobą samym o Bogu:

Bóg jest przewodnią, Bóg drogą bez błędu,
Bóg wszystko wszystkim bez kondycji względu,
Bóg trwałość wieczna, skutek bez odmiany
Bóg zbiór hojności na świat wysypany
[.....]
Bóg, z którym wszędzie dobrze, wszędzie miło;
Komuż się z Bogiem mieszkać uprzykrzyło (Tyg. Powsz. 1950, nr 45).

(2) wyznanie autobiograficzne:

Świat rada tracę, za klauzurą cienia
Szukam, gdzie Chrystus złych w dobrych przemienia (Tyg. Powsz. 1950, nr 45)

- b) jako gatunek (wzór) pierwotny tekstu widać tu, oprócz tematu jako wyróżnika gatunkowego, *Ewangelię świętą na dzień Przemienienia Pańskiego*, por. słowa św. Piotra do Chrystusa na górze Tabor i modelowanie tekstu Drużbackiej przez *Psalter* i przez *Hymn* J. Kochanowskiego³¹
- c) jako tekst autorski „uwierzytelniający” styl tego poematu występuje tu jej własny tekst z licznymi powtórzeniami pt. *Opisanie czterech części roku* (fragment):

Powiedz, kto Słońca wschód ranny naznaczył,
Kto czas wieczorny w zachodzie zamierzył,
Kto Księżyc pełny w części przeinaczył,
Kto osiem mile gwiazdecznym wymierzył,
Kto mleczną drogę, kto czystą Jutrzenkę,
Kto w świetną przybrał Firmament sukienkę?
[.....]
Spytać się oto, trzeba ateusza! (Bobr I, 1, 7–12 i 18).

- d) Jako „uwierzytelnienie” osobowo-prywatne drugiego fragmentu wiersza *Panie, dobrze nam tu* występuje kontekst biograficzny listu:

Zaczem nie jestem w tej sytuacji, abym sumy W.O. pijarom wypłacać miała, ani się przysłanymi egzemplarzami w przedaży zatrudniać ile że **w klasztorze osiadam na zawsze**, póki Pan Bóg pozwoli życia (Z listu do Józefa Andrzeja Załuskiego z Rzemienia 31 Jan. 1753, Listy)³².

Konkluzja

Tekst biograficzny (listy i odpowiadające im fragmenty tekstów E. Drużbackiej) wpisany w kontekst intertekstowy (J. Kochanowski, Ewangelia) i gatunkowy (wzorce wypowiedzi tematyczne, właściwe tekstom literackim) ukazuje łańcuch „funeralny” autorki związany z jej doświadczeniem cierpienia³³. Tworzą go *Żale na śmierć córki Maryanny* i *Żale na śmierć wnucząt*, czyli (*Ofiara Bogu*), w których

³¹ Takie modelowanie *Czterech pór roku* przez tekst J. Kochanowskiego widzi W. Borowy, *O poezji polskiej w wieku XVIII*, Warszawa 1978, s. 32-44, który tekst (fragment zachowany) wydał w 1950 r. („Tygodnik Powszechny” 5.XI.1950, s. 1) informując, że tekst poematu zajmował 11 kart *recto* i *verso*, a ocalało tylko kilka urywków ongiś wynotowanych. Wiersze te pochodzą z ostatnich lat życia autorki spędzonych u Bernardynek w Tarnowie. Por. też T. Kostkiewiczowa, *Oświeceniowe wiersze o porach roku wobec dziedzictwa Jana Kochanowskiego*, „Pamiętnik Literacki” 1980, z. 4, s. 111–112.

³² Autorka osiadała „na dewocji” w klasztorze sióstr Bernardynek w Tarnowie dopiero w 1756 r., co potwierdza list datowany na 23 lutego 1756 z Tarnowa (Miscellanea 1960, s. 23).

mamy: cierpienie matki i babki z racji DOBRA, które nie jest jej udziałem. Natomiast wiersz *Żal w starości* i poemat *Panie, dobrze nam tu* to cierpienie starej kobiety, z racji ZŁA, które jest jej udziałem. Oba rodzaje doświadczeń autorki są przez nią po chrześcijańsku, przewartościowane i literacko opracowane.

Odsyłają do idiolektu (listy) i do idiosylu (właściwości gatunkowe tekstu), tak jak np. rozmowa ze zmarłą córką i metafora funeralna „wiednących roślin” znane są J. Kochanowskiemu, którego Drużbacka wykorzystywała. K.W. Wójcicki pisze w związku z tym, że:

Drużbacka знаła dokładnie literaturę ojczyzną z upłynionych wieków, tym sposobem obna-
jomila się z mitologią oraz literaturą grecką i rzymską. Umiała nadto dzieje święte – i dodaje, iż – jej ojciec, podczas długich wieczorów zimy, czytał głośno Kochanowskiego³⁴

W ten sposób tekst (nie tylko Drużbackiej) otrzymuje strukturę warstwową. Tworzy ją kompozycja pozioma, posiadająca swój „plan treści” i „plan wyrażania”, zbudowany w całości przez morfemy, leksemy i zdania, z ich własnym „planem treści” i „planem wyrażania”³⁵. Do oceny realizacji tej warstwy tekstu służy kryterium funkcjonalne, które mówi, że: „Dobre i poprawne jest to, co jest zgodne z funkcją pełniąca przez daną wypowiedź, natomiast złe, błędne to, co pozostaje z tą funkcją w dysharmonii lub w sprzeczności”³⁶ i kryterium stylistyczne informujące o tym, kiedy nie są przestrzegane normy stosowności słów, np. rzeczowniki *bydło* i *sadło* to: „słowa niższego stylu, które w górnej nie uszłyby poezji, ale w satyrze na swoim są miejscu”³⁷.

Natomiast w kompozycji pionowej tekstu wyodrębnia się:

– teksty, gatunki, czyli to co stylowe, ale pochodzące z innych tekstów, spełniające gatunkowe normy jako rzeczywisty wzorzec, do którego odsyła się czytelnika, np. *Treny* J. Kochanowskiego i *Żale na śmierć córki Maryanny*;

– autoteksty, teksty autorki znane wcześniej, a stanowiące stylowy układ odniesienia dla kwalifikacji tekstu późniejszego, np. *Opisanie czterech części roku*. Wstęp i *Panie, dobrze nam tu*; – poemat a w nim, powtórzenia tekstowe i odpowiedzi na pytania z tekstu wcześniejszego *Opisanie czterech części roku*. Wstęp;

– ingerencje idiosylowe w tekst autora (listy, dedykacje mające swoje wzorce tekstu), a także poprawki i „oczyszczanie” tekstów E. Drużbackiej przez I. Krasickiego, wydrukowanych w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych”;

³³ T. Rittel, *Dyskurs o cierpieniu. Kontekst i działania interpretacyjne*, Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 38, Warszawa 2003, s. 47–60, teź: *Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego doświadczenie cierpienia. Analiza językowo-kulturowa*, [w:] *Dzieło i życie Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego*, t. I, Kraków 2005.

³⁴ K.W. Wójcicki, *Życiorysy znakomitych ludzi wslawionych w różnych zawodach*, t. II, Warszawa 1851, s. 50; teź: *Niewiasty polskie. Zarys historyczny*, Warszawa 1845, s. 67.

³⁵ Odwołuje się tu ponownie do rozważań S. Gajdy, *O pojęciu idiosylu...*, s. 23–34 i swoich opracowań, np. w artykule – referacie o „oczyszczaniu” tekstu E. Drużbackiej przez I. Krasickiego.

³⁶ B. Walczak, *Przegląd kryteriów poprawności językowej*, „Poradnik Językowy” 1995, z. 9/10, s. 11.

³⁷ K. Maćkowiak, *Normy leksykalno-stylistyczne polszczyzny literackiej epoki oświecenia*, „Studia i Materiały” 42, Filologia Polska 9, Zielona Góra 1996 – normy stosowności słów, cyt. ze s. 159, przyp. 2, dotyczy wypowiedzi S. Trembeckiego.

– to, co biograficzne idiolektalne (śmierć jej wnucząt i córki) i pragmatyczne, np. trudna sytuacja życiowa autorki, co potwierdzają listy do Kurdwanowskiego, zakończona ucieczką do klasztoru, służy rozwijaniu wypowiedzi literackiej – tu cyklu funeralnego. Dodajmy, że Drużbacka jest przede wszystkim poetką. I, inaczej niż K. Benisławska, pisze dlatego, aby tworzyć dzieło poetyckie, a nie po to, aby chwalić Pana³⁸.

Trzeba zatem nie tylko uznać, lecz nawet wesprzeć opinię W. Borowego, który w związku z tekstem E. Drużbackiej *Panie, dobrze nam tu* pisał w „Tygodniku Powszechnym” w 1950 roku, nr 45: „Mając tyle rysów stylistycznych wspólnych z jej innymi utworami, autorstwo poematu można chyba uważać za niewątpliwe”.

Jako uzupełnienie wprowadzimy w tym miejscu informację Redakcji „Tygodnika Powszechnego”, dotyczącą tego fragmentu historii badań nad dorobkiem E. Drużbackiej: „Fragmenty utworu Drużbackiej wraz z komentarzem, zostały nam nadesłane przez prof. Borowego na krótko przed jego śmiercią”. Stawia to, jak widać, w innym świetle elementy zewnętrzne, o których była mowa. Czy zatem spalenie wszystkich rękopisów z Biblioteki Krasieńskich w Warszawie przez Niemców po powstaniu warszawskim w 1944 roku (pod sygn. 829 były umieszczone rękopisy E. Drużbackiej) i zaginięcie kopiariusza Antoniego Langego, który to kopiariusz był własnością przed wojną Korbutianum i zawierał właśnie teksty Drużbackiej przygotowane do wydania – dziś na tyle „osłabły”, że pozwolą p. Krystynie Stasiewicz na krytyczne wydanie tego, co ze spuścizny E. Drużbackiej jeszcze się zachowało?³⁹

ŹRÓDŁA⁴⁰

A: Rękopisy *Arkadii* i inne teksty:

1.	BOZ 1354	<i>Arkadia szczęśliwa</i> (poemat), Biblioteka Ordynacji Zamoyskich.
2.	Oss 13 II	<i>Przykładne z werney y stateczney miłości małżeństwo</i> , Biblioteka Ossolińskich.
3.	Oss 14 II	<i>Przykładne z werney y stateczny miłości małżeństwo</i> , Biblioteka Ossolińskich.
4.	Oss 15 II	<i>Przykładne małżeństwo</i> , Biblioteka Ossolińskich.
5.	Rkps Baworowskich I 732	Elżbieta Drużbacka, <i>Pisma różne</i> , Archiwum Baworowskich, Lwów, Biblioteka Ukraińskiej Akademii Nauk.
6.	Rkps Kijowski I 4176	<i>Historia arkadyjska</i> , Kijów.

³⁸ Por. Na ten temat uwagi Cz. Janczarskiego, *Konstancja z Ryków Benisławska. Sylwetka poetki z XVIII w.*, „Tygodnik Ilustrowany” 1893, nr 178, s. 327.

³⁹ Por. K. Stasiewicz, *Z problematyki edytorstwa tekstów literackich z pogranicza baroku i wczesnego oświecenia. Przygotowanie do edycji utworów E. Drużbackiej*, [w:] *Problemy edytorstwa literatur słowiańskich*, Olsztyn 1991, s. 237–253.

⁴⁰ Tytuły źródeł podaję w pisowni zmodernizowanej. W wypadku szczególnie długich tytułów stosuję skrócenia. Zapis nazwiska autorki Elżbiety Drużbackiej zgodny ze źródłem tekstu.

7. Rkps Krakowski *Zbiór wierszy*, wypisanych w I-szej połowie w. XIX, Biblioteka Jagiellońska 77/60.
8. Rkps Silva 2252 *Opisanie czterech części roku*, Silva rerum, Zbiory Archiwum Diecezjalnego przy Kurii Biskupiej obrządku łacińskiego w Przemyślu, s. 43–85.
9. Rkps Suski 20/30 *Opisanie czterech części roku*, Archiwum Branickich z Suchej, w: Archiwum Główne Akt Dawnych.
10. Rkps Wileński F3-132 *Opisanie czterech części roku*, Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego rkps F3-132.

B. Druki:

1. Bobr I, II *Poezye Elżbiety Drużbackiej*, t. I i II, wydane przez J.N. Bobrowicza, Lipsk 1837.
2. HO *Historia Ortobana*. Wyd. A. Lange „Lamus”, 1912, s. 233–291.
3. Hist.chrz. *Historia Chrzescianska Xiężny Elefantyny Eufraty – Elżbiety z Kowalskich Drużbackiej*, Rkps Oss 13 II, druk Poznań 1769.
4. Listy Listy E. Drużbackiej do J.A. Załuskiego 1750 i do J. Kurdwanowskiego 1756; autografy w Bibliotece Narodowej – Teki Załuskich, sygn. 3250 i w Wojewódzkim Archiwum w Łodzi, sygn. 321, także *Miscellanea* t. V, s. 19–51.
5. Zab. Prz. i Poż. „Zabawy Przyjemne i Pozyteczne” 1776, t. XIII, cz. 2. Teksty autorki wyd. I. Krasicki.
6. Zał II. *Zbiór rytmów duchownych panegirycznych i światowych* W. Imci Pani z Kowalskich Drużbackiej Skarbnikowej Żydaczewskiej, Warszawa 1752, wydany przez J.A. Załuskiego.

C. Słowniki i inne źródła:

1. Dz. Wil. „Dziennik Wileński” t. III, nr 21, 1916, s. 179–191.
2. Herb Poezye niedrukowane Drużbackiej wydane z rkps JX Herburta, Dz. Wil. nr 21, 1916, s. 179–191
3. Klem. Hist. II Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, t. II, Warszawa 1965
4. L S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa 1807–1814, wyd. 2, Lwów 1854–1860
5. Lexicon J.D. Janocki, *Lexicon der itzt lebenden gelehrten in Polen*, t. 1–2, Wrocław 1755
6. Lorentz F. Gram. *Gramatyka pomorska Fryderyka Lorentza*, t. III, Wrocław 1962, wyd. fotooffsetowe
7. *Miscellanea* *Miscellanea z doby Oświecenia*, t. V, Wrocław 1960, pod red. K. Budzyka, T. Mikulskiego i S. Pigionia, Listy Elżbiety Drużbackiej, wyd. E. Marczevska-Stańdowa, s. 19–51
8. Pam. Warsz. „Pamiętnik Warszawski” 1823, t. 6, s. 356–359
9. Prz. Hum. „Przegląd Humanistyczny” 1989, nr 2
10. PSB *Polski słownik biograficzny*, t. V z. 5, Kraków 1939–1945, pod red. J.H. Dąbrowskiego i P.S. Dunina
11. Sł. etym. j. pol. *Etymologiczny słownik języka polskiego* pod red. A. Bańkowskiego, t. I, Warszawa 2000

12. Sł. etym. kaszub. *Słownik etymologiczny kaszubski*, t. II, pod red. W. Borysia i H. Popowskiej-Taborskiej, Wrocław 1997
13. Spr. Dyr. CK Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum w Przemyślu za rok 1895
14. Tyg. Powsz. „Tygodnik Powszechny” 1950, nr 45

D. Teksty dedykacyjne i inne

1. Dedykacja *Arkadii* przez Družbacką Maryannie i Andrzejowi Wiesiołowskiemu, Oss 13 II i Oss 14 II
 - karta z dedykacją
 - tekst dedykacyjny
2. dedykacja *Arkadii* przez E. Družbacką ordynatowi Klemensowi Zamoyskiemu, BOZ 1354
 - karta z dedykacją
 - tekst dedykacyjny
3. dedykacja *Historii Chrześcijańskiej Księżnej Eufraty* przez E. Družbacką księżnie Urszuli z Branickich Lubomirskiej, Oss 13 II
 - tekst dedykacyjny
4. dedykacja *Życia świętego Dawida* przez E. Družbacką księciu Adamowi Czartoryskiemu wojewodzie ruskiemu, Bobr II, s. 125–126
 - tekst dedykacyjny
5. dedykacja *Zbioru rytmów* przez J.A. Załuskiego familii Czartoryskich, Warszawa 1752, Zał II.
 - tekst dedykacyjny
6. dedykacja *Historii Chrześcijańskiej księżnej Eufraty* przez wydawcę – Czytelnikom, Poznań 1769, Hist. Chrz.
 - tekst dedykacyjny
7. podpis autorki, Elżbiety Družbackiej pod tekstem *Arkadii*, Oss 15 II – tekst informacyjny „Elżbieta Družbacka Autorka tej Historii”.

The Author's Traces in Texts (Extra-Linguistic Elements - Biographical) and Traces of His/Her Text in Other Texts (Intra-Linguistic Elements - Auto Texts). Links between Life and Work of Elżbieta Družbacka

Abstract

The author made an attempt at working out an identification method for the text “Arcadia” by Elżbieta Družbacka. She implemented a group of linguistic means including: 1. contrastive analysis of manuscripts of the same text implemented to establish the original, 2. content analysis of Družbacka’s works, among others “Ofiara Bogu”, “Żale nad corą”, “Do wnuka”, which enabled auto-identification conducted by the author herself, 3. historical and language analysis of Družbacka’s output; both national and foreign, conducted in order to determine her individual style, 4. idiolect analysis implemented to determine the links be-

tween the author's residence and her lexis and phraseology, and 5. extra-linguistic and textual information. Multifaceted analysis of Elżbieta Drużbacka's manuscripts and published texts enabled, on the one hand, establishing the link between biographical elements and their implementation in texts; on the other, it served the purpose of confirming the authenticity of the manuscript of "Arcadia" (15, II Ossoliński Library) as the most probable primary text, the autograph with the author's signature: "Elżbieta Drużbacka Autorka tej Historyi".